УДК 811.161.3:[61:001.4]

АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАДАЧЫ НА ПІСЬМЕ ЗАПАЗЫЧАНАЙ МЕДЫЦЫНСКАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ (ПРАВАПІС ГАЛОСНЫХ)

Карніеўская Таццяна Анатольеўна
старшы выкладчык кафедры замежных моў
установы адукацыі "Гомельскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт"
кандыдат філалагічных навук
(г. Гомель, Беларусь)

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова

Адной з задач сучаснай беларускай лінгвістыкі з'яўляецца ўнармаванне і ўпарадкаванне правіл перадачы тэрміналогіі розных галін навукі ў сістэму беларускай мовы. Трэба адзначыць, што такая работа праводзіцца ўжо даволі працяглы час, але актуальнасць распрацоўкі ўніфікаванай сістэмы правапісу толькі ўзрастае (асабліва ў сувязі з прыняццем ў 2010 годзе новай рэдакцыі Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі). Нам у час работы ў Гомельскім дзяржаўным медыцынскім універсітэце даволі часта прыходзіцца сутыкацца з неабходнасцю перадачы спецыяльнай лексікі ў сістэму беларускай мовы, таму мы вырашылі абагуліць і выкласці накоплены намі ў дадзенай галіне вопыт.

Мэтай нашага артыкула з'яўляецца разгляд асноўных правіл перадачы запазычанай медыцынскай лексікі ў сістэму беларускай мовы (правапіс галосных літар) з адпаведнымі прыкладамі.

Раздзелы і падраздзелы прынятых у 2010 годзе Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі прыводзяцца намі паводле адпаведнага выдання [4, с. 4–19] (лічбы ў дужках падаюцца згодна з азначанай крыніцай). Правапіс найбольш распаўсюджанай медыцынскай лексікі прыводзіцца згодна з "Беларускім арфаграфічным слоўнікам" [1]. Прыклады спецыялізаванай тэрміналогіі ўзяты з выдання "Тэрміналагічны дапаможнік па прапедэўтыцы ўнутраных хвароб" (ГомДМУ, 2016) [2; 3], пры падрыхтоўцы да выдання якога намі праводзілася кансультаванне.

Такім чынам, найбольш ужывальныя для перадачы медыцынскай лексікі правілы можна выкласці ў наступнай рэдакцыі:

§ 1 (§ 2). Літары *о, ё*

1. Літара *о* пішацца толькі пад націскам: *артро́з, дыспно́э, сіндро́м.*

2. Літара *ё* пішацца пад націскам: *бруцэлёз, педыкулёз, сальманелёз.*

Літара *ё* пішацца не пад націскам у словах з коранем *ёд*: *ёдапірын, ёдаформ.*

3. Калі першая частка складанага слова ўтворана ад назвы хімічнага элемента *радый*, то пішацца літара *е*, якая з'яўляецца злучальнай галоснай:

радыебіялогія, радыенуклід, радыепратэктары (у адрозненне ад слоў з часткай *радыё-*: *радыёстанцыя, радыёвяшчанне*).

§ 2 (§ 3). Літары *э, е*:

1. Літара *э* пішацца пасля шыпячых, [р], [д], [т], цвёрдага [ц]: *адэкватны, анестэзія, рэплікацыя, рэцэптар, цэрвікальны.*

2. У пачатку запазычаных слоў літары *э, е* як пад націскам, так і не пад націскам пішуцца ў адпаведнасці з літаратурным вымаўленнем: *еўгеніка, еўнухаідызм, эндэмічны, эндаскапія.*

На канцы запазычаных нязменных слоў пасля зычных, акрамя *л, к* пішацца *э*: *дражэ.*

3. Літара *э* ў запазычаных словах пасля губных зычных, а таксама пасля *з, с, н* пішацца згодна з літаратурным вымаўленнем: *асептыка, бальнеалогія, бэта-выпраменьванне, метабалізм, сенсібілізцыя, экзэма.*

§ 3 (§ 4). Перадача акання на пісьме:

1 (2). Незалежна ад паходжання слова гук [о] ў ненаціскных складах вымаўляецца як [а], што перадаецца на пісьме: *аблітэрацыя, аклюзія, бранхіт, дэфармацыя, лардоз.*

3 (4). Перадача на пісьме [э] ў іншых запазычаных словах у ненаціскных складах асновы вызначаецца наступнымі правіламі:

у пачатку слова [э] перадаецца на пісьме літарай *э* ў адпаведнасці з беларускім літаратурным вымаўленнем: *энцэфаліт, эпідэміялогія, эрытрацыт, эрытэма, этыялогія*;

пасля шыпячых, [р], [д], [т], і цвёрдага [ц] пішацца *э*: *астэафіт, парэнтэральны, піядэрмія, рэфлекс, тэрапія, цэлюлярны.*

4 (6). Ненаціскныя фіналі *-эль, -эр* у запазычаных словах перадаюцца як *-аль, -ар*: *катэтар.*

§ 4 (§ 6). Перадача якання на пісьме:

1(2). Літара *я* пішацца ў першым складзе перад націскам у некаторых даўно запазычаных словах неславянскага паходжання: *валяр'ян, вянозны.*

2 (3). Заўсёды захоўваецца *е* ў першым складзе перад націскам пасля заднеязычных *г, к, х*: *аналгезія, гемоліз, генетыка, кетонавы, хейліт.*

3*. У большасці запазычаных слоў *е* ў пераднаціскным складзе захоўваецца: *алергія, атэрасклероз, лейкоз, сенільны, ювенільны.*

§ 5 (§ 9). Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах:

1. Калі спалучэнні *іо, йо* вымаўляюцца як два склады, то яны на пісьме абазначаюцца:

паміж зычнымі – літарамі *іё* (*ыё*) пад націскам, літарамі *ія* (*ыя*) не пад націскам: *ангіёма, артэрыёла, бактэрыялогія, біёніка, біяпсія, геліятэрапія, кардыялогія, скаліёз, фізіялагічны, хіміятэрапія, цыяноз*;

у пачатку слова – літарамі *іо* пад націскам і *іа* не пад націскам: *іон, іонны, іанізацыя.*

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова

2. Калі спалучэнні *іо, йо* вымаўляюцца як адзін склад, тады на пісьме яны перадаюцца ў пачатку слова праз *ё*: *ёд, ёдаформ*

3. Спалучэнне *іе* абазначаецца на пісьме літарамі *іе (ые)*: *гігіена, пацыент.*

4 (5). Спалучэнне *іа* абазначаецца на пісьме літарамі *ія* (*ыя*) незалежна ад месца націску: *артэрыяльны, бранхіяльны, гемадыяліз, гіялуронавы, дыягназ, дыягностыка, дыяфрагма.*

5 (6). Спалучэнне *йа* на пісьме перадаецца пасля галосных – праз *я*: *параноя.*

Такім чынам, найбольшую значнасць пры перадачы запазычаных медыцынскіх тэрмінаў (простых паводле структуры) у сістэму беларускай мовы маюць наступныя фанетычныя з'явы: аканне (якое паходзіць з першапачаткова *о*) і спалучэнне галосных. Што тычыцца якання, то разгледжаныя тэрміны па прычыне свайго паходжання часцей за ўсё з'яўляюцца выключэннямі з правіла і захоўваюць найбольш прыбліжаную да арыгінала форму.

Літаратура

1. Беларускі арфаграфічны слоўнік / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы ; уклад. Л. П. Кунцэвіч, І. У Кандраценя ; пад рэд. А. А. Лукашанца. – 2-е выд., выпр. – Мінск : Беларус. навука, 2010. – 695 с.
2. Друян, Л. И. Терминологическое пособие по пропедевтике внутренних болезней: учеб.-метод. пособие для студентов 2–3 курсов всех факультетов медицинских вузов / Л. И. Друян, А. Л. Калинин. – Гомель: ГомГМУ, 2016. – Ч. 1. – 156 с.
3. Друян, Л. И. Терминологическое пособие по пропедевтике внутренних болезней: учеб.-метод. пособие для студентов 2–3 курсов всех факультетов медицинских вузов / Л. И. Друян, А. Л. Калинин. – Гомель: ГомГМУ, 2016. – Ч. 2. – 84 с.
4. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі : зацверджаны Законам Рэспублікі Беларусь ад 23 ліпеня 2008 г. № 420-З. – Мінск : Дыкта, 2009. – 152 с.

Электронный архив библиотеки МГУ имени А. А. Кулешова